

BÍLÁ HORA

JOSEF PEKAŘ

I. BÍLÁ HORA: JEJÍ PŘÍČINY I NÁSLEDKY

ÚVOD

Práce tato náleží k literatuře, která vznikla pod dojmem třístého výročí české stavovské revoluce. Základem jejím je jednak řada statí, jež vyšly v květnu a červnu r. 1918, tedy ještě za války, ve fejetonu »Národní Politiky« (titul jejich »K velkému výročí« nese i knižní otisk jejich, vyšly v sbírce nakladatele B. Kočího »Naše vzpomínky«, č. VI. na podzim r. 1920) a potom šestnáct fejetonů, otištěných v témže deníku v říjnu až prosinci 1920 pod nadpisem: *Po Bílé Hoře*. Část první, jež se zabývala příčinami české katastrofy, vyšla k třístému výročí defenestrace, část druhá, líčící následky její, byla psána k výročí bělohorské porážky. Odtud pramení časové narážky vstupních úvodů obou částí, jež jsem ponechal beze změny.

Toto knižní vydání je na rozdíl od tisku v »Národní Politice« rozličně *doplněno a opraveno*. Podstatnějšímu rozšíření a přepracování podlela zejména část první, pojmenovaná nyní »Cestou k Bílé Hoře«. A to nejen

proto, že zdálo se mi nutným srovnat ji povahově s oddíly dalšími (tj. víc opřít její úvahové výklady dokladovým materiálem), ale i proto, že některé její problémy (např. otázka poněmčení české předbělohorské společnosti) potřebovaly po mém soudu úplnější výklad.

Snažil jsem se, abych jak formou výkladu, tak jeho věcným obsahem přiblížil velkou tragédii našich dějin zvýšenému zájmu a *opravdovému porozumění* čtenářovu a abych v zápasu dohadů, mínění, důvodů, ba i lásek a nenávistí dopracoval se k pojetí, které nezávislému a pouze po pravdivém poznání toužícímu muži jeví se nejpřijatelnějším. Nespokojencům zprava i zleva odpovídám předem: Věřím, že jdu správnou cestou a že budoucí práce v podstatě potvrdí moje stanovisko.

Výčet použité *literatury* najde čtenář v pracích mých posledních předchůdců. Je to *Kamila Krofty* Bílá Hora (1914) a *Hanuše Opočenského* Protireformace v Čechách (1914). Co by nadto bylo uvést, týká se (kromě dvou nebo tří menších příspěvků) především oddílu *Emigrace*, v němž (poprvé v naší literatuře) se snažím postihnout historii politického snažení českých exulantů v celkovém přehledu. Kromě známých prací *Kvačalových* mi tu prospěla i jubilejní literatura o *Komenském* z podzimu r. 1920.

V březnu 1921.

CESTOU K BÍLÉ HOŘE

Dnes je tomu tři sta let...

Tisíce Čechů se naučily zastavovat u toho dne, jehož temný stín pokryl tři století, s myšlenkou naplněnou lítostí nebo kletbou. V úzkostech vězení, ve strádáních vyhnanství, v zoufalství nad zkázou vlasti a ponížením národa nesly se myslí jejich ke dni velké Viny, »jenž jest počátek a dvěře všechněch našich následujících bēd a neřestí«. Tento tón bolestné výtky, jenž se ozývá i v nárcích *Komenského*, je ovšem určen představou danou postupem událostí: po 23. květnu přišla Bílá Hora, a po ní nové Bílé Hory... Hlavní stránka problému, jenž nás zajímá, je nejenom: jak došlo k událostem z 23. května, ale i: byla Bílá Hora *nutným* výsledkem vývoje od 23. května 1618? Měl český odboj od samého počátku v sobě zárodek nezdaru? Je spravedlivé navalit na hlavy původců všechnu vinu zkázy?

I

*Stížné sjezdy evangelických v březnu a květnu
1618. — Nálada a cíle sjezdu posledního. —
Defenestrace z 23. května. — Loyální
projevy stavů. — K dohodě, či revoluci? —
Hr. Thurn. — Spoluvina dynastie.*

Dne 21. a 22. května 1618 sešel se v Praze v starodáv-
né koleji Karlově sjezd evangelických stavů českých,
jenž byl ústavou zemskou povolen, ale králem zaká-
zán. Zákon, snesený dlouhým desítiměsíčním sněmem
zemským z let 1609–1610, týmž sněmem, jenž čes-
kým luteránům a českým bratřím, dohodnuvším se
o společnou, tzv. »českou« konfesi, zajistil v proslulém
Majestátu a Porovnání poprvé svobodu náboženskou,
dopouštěl totiž, aby delegáti evangeličtí mohli se kdy-
koliv na zvláštních sjezdech poradních, svolaných svými
»defensory« (česky: obhájci), usnášeti o potřebách
své církve. Zákon ten byl politicky nejpovážlivějším

plodem pohnutého sněmování z r. 1609: dovoloval zajisté, třebaš víc nepřímou než přímo, aby nekatoličtí Čechové sněmovali, nežádajíce svolení nebo schválení králova. Povoloval tedy takřka nové sněmy vedle sněmů obecných a defensorům, na králi nezávislým, dával práva konkurující s právy vlády zemské, v tom i právo rozpisovati zvláštní daně na své souvěrce.

V březnu r. 1618 svolán byl takový poradní či spíše protestní sjezd poprvé s úmysly bojovnými. Podnětem bylo rostoucí rozhořčení evangelických, že vrchnost duchovní v arcibiskupském městěčku *Hrobech* na saské hranici a v klášterním benediktinském městě *Broumově* dala nově postavené kostely svých luteránských poddaných buď pobořiti, nebo zavřítí a bouřící se měšťany trestala vězením. Evangeličtí spatřovali v tom porušení Majestátu a nesli těžce, že vláda královská kloní se v sporu tom, již od několika let se vlekoucím, na stranu duchovních vrchností. Výsledkem sjezdu byly stížné spisy, adresované jednak místodržícím královým, jednak samému císaři. Spis ke králi vyzníval v prosbu, aby císař předsevzetí prelátů katolických, cílící proti Majestátu a Porovnání, milostivě ráčil staviti a k nedorozumění nějakému dojítí nedopustil. Zároveň stanovili defensoři termín *nového sjezdu* evangelických na 21. květen – tj. na dobu, kdy bude králova odpověď

známa a kdy bude lze o ní se poraditi. Je vidno, že u vědomí své moci i svého práva chtěli proces svůj s vládou vésti s jistou okázalou důrazností.

V té chvíli dopustila se vláda krále *Matyáše* osudné chyby. *Zakázala* spěšně květnový sjezd, prohlašujíc sebevědomě, že vrchnost církevní v Hrobech i Broumově jednala se schválením císařovým a Majestátu že neporušila. Původcům sjezdu že jde spíše o nenávistnou agitaci proti koruně, defensori že přesahují své kompetence a že proto císař nový sjezd zakazuje dříve, »nežli by týž oheň víceji vznícen byl...«

Chyba vlády byla v tom, že zakazovala energicky něco, co zákonem z r. 1609 bylo dovoleno – nesnášel-li se snad cele postup defensorů s *textem* zákona z r. 1609, *duchu* jeho se nepřičil nikterak. Chyba byla dále v tom, že Vídeň nepostihla (nebo chtěla ignorovati), že horlivější evangelíci jsou vládním výkladem Majestátu opravdu pobouřeni. Zákon z r. 1609 poskytoval ovšem možnost slušného a spravedlivého rozřešení v rodícím se konfliktu i v tomto případě: stanovil zajisté pro spory, vznikající z výkladu Majestátu, *zvláštní soud* 24 osob, osazený z polovice katolíky, z polovice evangelíky (soudce by si volila každá strana svobodně), jehož výrok měl býti definitivní. Kupodivu nikdo na toto východisko nepomyslel. Horlivým katolíkům byl

soud laiků ve věcech náboženských nesympatický od počátku, a evangelíci, zdá se, slibovali si větší prospěch z rozvinutí zápasu.

Stavové evangelíci, spoléhající na to, že stojí na půdě zákona, byli odhodláni zákazů krále *neposlechnouti*. Sjezd na 21. května svolaný se sešel; scházela jen většina zástupců měst svobodných, v tom především z měst Pražských. Straně vládní se již v březnu podařilo přiměti zastupitelstva městská k loyálním projevům, tlumočícím důvěru jejich v lásku a spravedlnost krále, »kromě něhož žádného jiného za defensora neuznáváme a nepotřebujeme«.

Fakt, že se to podařilo, a i jiné známky podobné poučují hned na počátku, že (na rozdíl např. od doby husitské) vůdcem hnutí, klonícího se k revoluci, nebyl nikterak stav městský, nýbrž panská šlechta. Vůdcové stavů evangelických ovšem postihli, že tato agitace vychází od katolických ministrů králových, z nich pak od *Viléma Slavaty* a *Jaroslava z Martinic* především. V obou pánech těchto spatřovali čeští evangelíci od let, od doby zápasu za Majestát, své úhlavní nepřátele. Když tenkrát, r. 1609, odepřeli Slavata a Martinic spolupodepsati amnestii (kterou král Rudolf promíjel stavům jejich zbrojné vystoupení), prohlásil v plném

sněmu pan *Václav z Budova* jménem všech evangelických, že přišlo-li by kdy k tomu, že by někdo chtěl jednat proti Majestátu, že vinu toho budou hledati především u obou nesmiřitelných katolických ministrů. Již tenkrát soudili evangeličtí, že by Lobkovic, Slavata a Martinic měli býti všech *úřadů* veřejných *zboaveni*. Tak pochopíme snáze, že i nyní byli pod obojí přesvědčení, že jen těmto katolickým rádcům císařským sluší přičísti nápadně příkrý zákaz sjezdu, svolaného ke dni 21. května. V tom, pokud dnes víme, nesrovnávala se podezření stavů s pravdou docela (zákaz, tak jak byl vydán, vyšel z pera ministra a důvěrníka císařova, kardinála *Khlesla*; v Praze by jej byli koncipovali asi věcněji a obratněji), ale hněv tak vzbuzený dal koneckonců myšlenkovou směrnicí krokům dnů dalších, směrnicí, jejímž vnějším heslem, sympatickým i bázlivějším, bylo: potrestati nebo odstraniti ty, kteří stojí v cestě důvěryplné dohodě mezi evangelickými stavy a korunou. Ti, kteří nebyli tak naivní, aby věřili, že zjevné násilí může urovnat cestu k dohodě, kojili se nepochybně nadějí, že dvůr jen pod hrozbou revolty bude ochoten k změně své záludné politiky – pod touž hrozbou, která již dvakrát dala stavům vítězství. A jednotlivci – a mezi nimi asi právě někteří z vůdců akce – utěšovali se nepochybně myšlenkou, že jen takovou cestou bude lze

většinu obce stavovské vychovati znenáhla k odhodlání rozejíti se s katolickou dynastií docela.

Stavové byli si vědomi, že shromažďující se na sjezdu, tak okázale zapověděném (teprve v poslední chvíli změnil císař zákaz v žádost odkladu sjezdu, ujišťuje, že to nemá být proti svobodám zemským), podnikají *věc velikou a povážlivou*. Proto uložili kazatelům po všech kostelích pražských, aby den před sjezdem přečetli věřícím (čteme výslovně: jazykem českým i německým) *výzvu*, jež měla pro příští zápas obec připraviti a zaujmouti, výzvu bohatou chválami pokoje a smíru a projevy loyality ke králi. Výzva obsahovala však také prosbu, aby věřící se modlili netoliko, »aby Pán Bůh ráčil srdce J. M. Cís. pána a krále našeho k milosti a lásce svých věrných poddaných nakloniti«, ale i aby srdce Jich Mtí pánů stavů posilnil a potvrdil... Proto také byli to kazatelé a byly to modlitby, jež ve dnech 21. a 22. května ve velkém auditoriu koleje Karlovy zahajovaly jednání sjezdová a utvrzovaly odvahu přítomných. Toto neobyčejně vážné a slavnostní připravování a inscenování sjezdu to bylo především, co vneslo do široké veřejnosti jistotu, že budou se dít věci veliké, a co naplnilo pražské ulice v pondělí a úterý davy a rozčilením. V úterý odpoledne usneseno na důvěrné poradě několika předáků evangelické oposice,

konané v domě Smiřickém na Malostranském náměstí (dnes »U Montágů«), svrhnouti nazítří oba nenáviděné místodržící Slavatu a Martinice z oken hradu pražského do hloubi hradních příkopů a zvoliti hned vládu direktorů.

Ve středu dne 23. května, po osmé hodině ranní, vydali se účastníci sjezdu karolinského »s velikým houfem, na vozích, na koních i mnozí pěšky«, v počtu přes půl druhého sta osob, většinou ve zbroji a provázeni zbrojnou čeledí, na Hrad pražský. Po poradě v »zeleném pokoji«, kde se konaly sněmy, poradě zahájené *modlitbami*, odebrali se do »české kanceláře«, tj. do úřadovny král. českých místodržících (můžeme říci: českého ministerstva), kde improvisovali, jak bylo den před tím umluveno, náhlé soudní líčení proti dvěma ze čtyř přítomných ministrů, Vilému Slavatovi z Chlumu a Košumberka a Jaroslavu Bořitovi z Martinic. Po rozčilené debatě, v níž od mluvčích stavovských zdůrazněna byla především žaloba, že místodržící radili císaři k zákazu sjezdu květnového, k zákazu beroucímu v pochybnost loyaltitu defensorů a legitimitu jejich postupu (ale v níž ovšem na hlavy obviněných – bránili se obratně a z počátku sebevědomě a přesvědčivě – shrnuly se všechny stížnosti na postup vlády v posledních